

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

КА ИЗВОРИМА РЕЧИ

ТРИДЕСЕТ ГОДИНА
ЕТИМОЛОШКОГ ОДСЕКА
ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЗБОРНИК РАДОВА

Приредила

Марта Бјелетић

Аутори

† Павле Ивић, Александар Лома,
Јасна Влајић-Поповић, Марта Бјелетић,
Снежана Петровић, Марија Вучковић

БЕОГРАД

2013

Дугорочан и далекосежан подухват

Даме и господо, уважени чланови Српске академије, драге колеге,

Једна стара грчка изрека гласи: μέγα βιβλίον, μέγα κακόν „велика књига — велико зло“. На први поглед, једна књига од нешто преко двеста педесет страна, колико броји ова која је пред нама, не даје повода да се та изрека примени на њу. Но ако се има у виду да је то тек прва свеска речника, у којој је заступљено са преко пет стотина одредница само прво од тридесет слова азбуке, и да се даља израда тог речника и при бољим условима него што су садашњи тешко може одвијати бржим ритмом од једне свеске и просечно једног слова годишње, лако је простом рачуницом доћи до једне прилично обесхрабрујуће процене обима и трајања започетог посла, који се са тог гледишта заиста може учинити „великим злом“, особито у овом нашем времену. И грчка изрека коју сам навео настала је у једном одређеном раздобљу историје грчке књижевности, када се састављање монументалних спезова обима једне „Илијаде“ или „Одисеје“ сматрало превазиђеним и осуђивало као залудна работа, а предност се давала краткој епској форми, такозваном епилију. Слично томе и наше данашње време преферира оно што се лако и брзо производи и троши, а нема много разумевања за бављење дугорочним пројектима какав је овај, који досежу, па и превазилазе оквире једног радног и људског века — нарочито ако се они не своде на рутинско одрађивање посла, већ изискују непрестано, доживотно усавршавање и истраживање. Ово је време када врачарски храм Св. Саве, замишљен да се гради опека на опеку, камен на камен, ужурбано изливамо из бетона; када књигу треба што брже и са што мање трошка (и труда) написати, а затим што успешније „промовисати“ и, по могућству, што боље продати, у дословном и пренесеном смислу. Овој књизи није потребна таква „маркетиншка“ промоција. Она је само један скромни камен, једна опека, коју полагамо на, верујем, чврсто изграђен темељ; када једнога дана, за који ја лично нисам сигуран да ћу га видети, буде завршен и кров, биће то сигурно прибежиште свакоме

кога искрено заокупља прошлост не само српскога језика, него и српскога народа и свих оних народа и језика који су са њиме историјски и генетски повезани; прибежиште како од злонамерних оспоравања, тако и од некритичког и нарцисоидног самовеличања које нам само може штетити (и већ је итекако штетило). У том смислу не бих се задовољио карактеризацијом „подухват од националног значаја“. Као што нико други осим нас и боље од нас не може у овој ери свеопштег загађења природе сачувати наше воде, наше шуме и наш ваздух, и као што тај задатак не треба да вршимо само због себе самих и своје земље, него и ради добробити целе планете и свеукупног човечанства, тако и брига за матерњи језик и извршење фундаменталних задатака на том пољу представља обавезу коју немамо само према властитом потомству. Сваки истински успех свакога појединог народа на таквим задацима доприноси побољшању духовне атмосфере у целом овом нашем — ипак малом — свету.

Опростите ми ако сам употребио неке крупне речи и ако је то звучало као да величам подухват чији сам сâм део. Учинио сам то само да бих истакао далековидост човека за кога бих више од свега желео да је данас овде присутан, а волим да верујем да на неки начин то ипак јесте: покојног академика Павла Ивића, који је пре двадесет година засновао и осмислио пројекат Етимолошког речника српског језика, и водио га преко петнаест година, све до своје смрти. Успомени на њега ауторски тим посветио је овај скромни почетак, у нади да ће речник једног дана, када буде завршен, представљати још један споменик том великом научнику и прегаоцу.

Немојте погрешно схватити метафоре храма и споменика: далеко смо од тога да на скромни плод свога рада гледамо као на светињу. Ову прву свеску издали смо свесни властитих објективних и субјективних ограничења; већ сада, након непуна четири месеца, нашли бисмо сами штошта да у њој поправимо, како у појединостима, тако и у самој концепцији. У том смислу искрено се надамо свакој добронамерној примедби, поправци или допуни, са које год стране дошла, и настојаћемо да је на овај или онај начин уградимо у коначну синтезу.

Прошла су времена када се један човек, макар то био и великан попут Петра Скока, могао сам латити оваквог посла. Етимолошки речници конципирани попут нашег, типа тезауруса, који теже што потпунијем обухвату лексике једног језика и издају се на дуге рокове у низу сукцесивних свезака или томова, изискују тимски рад. То потврђују сви слични подухвати који се тренутно одвијају у словенском свету: етимолошки речници старословенског, бугарског, белоруског и украјинског језика, прасловенски речници који излазе у Москви и у Кракову. И ова свеска дело је тима за који је било по-

требно доста времена да се састави и оспособи. Данас о његовим члановима већ можемо говорити као о Београдској етимолошкој школи, која је у последњих десетак година стекла међународну репутацију и у току је са развојем своје науке у светским оквирима, дајући му и сама запажен допринос. Поред одбрањених и објављених магистарских радова и докторских дисертација из области пројекта, о томе сведочи знатан број чланака у водећим часописима код нас и на страни и саопштења на међународним скуповима публикованих у њиховим зборницима, а такође чланство три најстарија члана тима у Етимолошкој комисији Међународног славистичког комитета.

Ако у овој средини за пројекат ЕРСЈ буде било елементарног разумевања, овом релативно младом тиму неће недостајати истрајности да овај посао настави у годинама који долазе и да га приведе крају, уводећи благовремено у њега нове, свеже снаге.

*Александар Лома**

* Говор на промоцији Прве свеске *Етимолошког речника српског језика*, Трибина Библиотеке САНУ, 25. новембар 2003. године.